

KATARZYNA CZORNIK

Uniwersytet Śląski w Katowicach,
Instytut Nauk Politycznych
ORCID: 0000-0001-9388-9467
katarzyna.czornik@us.edu.pl

Strategia bliskowschodnia RP na przełomie drugiej i trzeciej dekady XXI w.

Długoterminowa wizja czy reakcja ad hoc?

Poland's Middle East Strategy at the Turn of the Second and Third Decades of the 21st Century

A Long-Term Vision or an ad hoc Response?

Słowa kluczowe:

Bliski Wschód, Polska,
strategia, polityka
zagraniczna

Keywords:

The Middle East,
Poland, strategy, foreign
policy

Strategia bliskowschodnia RP na przełomie drugiej i trzeciej dekady XXI w. Długoterminowa wizja czy reakcja ad hoc?

Władzom III RP nie udało się wypracować koherentnej długoterminowej strategii wobec Bliskiego Wschodu. Co więcej, poszczególne ekipy rządzące nie podejmowały nawet takiej próby. Nie było myślenia o Bliskim Wschodzie jako obszarze strategicznym dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski. Konsekwentnie postrzegano go jako region o niewielkim znaczeniu dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej i jej rozwoju gospodarczego, a tym samym jako jeden z wielu pozaeuropejskich obszarów wpisywał się w szeroką strategię bezpieczeństwa Polski. Takie podejście stanowi jednak błąd strategiczny. Bliski Wschód to bowiem region krzyżowania się tak wielowymiarowych globalnych interesów, a przy tym tak dynamicznie zmieniający się, że aspirująca do roli mocarstwa regionalnego Polska nie może być obojętna czy neutralna wobec sytuacji w tej części świata, reagować tylko *ad hoc* czy uzależniać swoich reakcji od priorytetów na innych kierunkach polityki zagranicznej, w tym bezrefleksyjnej proamerykańskości. Rzeczpospolita potrzebuje strategii polityki bliskowschodniej.

Poland's Middle East Strategy at the Turn of the Second and Third Decades of the 21st Century. A Long-Term Vision or an ad hoc Response?

The authorities of Poland failed to develop a coherent, long-term strategy towards the Middle East. Moreover, the ruling teams did not even make such an attempt. There was no thinking about this region as a strategic area for the Polish foreign and security policy. The Middle East was consistently perceived as a region of minor importance for Poland's security and economic development. It was, therefore, one of many non-European areas within Poland's broad security strategy. However, this approach constitutes a strategic mistake. The Middle East is a region with such multidimensional, global interests and so dynamically changing that Poland, which aspires to the role of regional power, cannot be indifferent or neutral to the situation in this part of the globe. Poland shouldn't react to Middle East problems only *ad hoc* or in a reactive manner, and shouldn't depend on its reaction on priorities in other directions of foreign policy, including unreflective pro-Americanism. Poland needs a Middle East policy strategy.

Wstęp

Bliski Wschód nie stanowił i wciąż nie stanowi priorytetowego kierunku w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej. Taki stan rzeczy wynika z kilku przesłanek. Po pierwsze, decydująca jest odległość geograficzna, a tym samym brak bezpośredniego sąsiedztwa z państwami regionu, co sprawia, że wyzwania i zagrożenia, a także szeroko pojęte problemy bliskowschodnie postrzegane są w polskiej polityce zagranicznej jako drugo-, o ile nie trzeciorzędne. Po drugie, dla Warszawy priorytetem pozostaje zagwarantowanie bezpieczeństwa państwu i jego obywatelom, stąd też kluczowe są członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim, strategiczne partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi, zbudowanie silnej pozycji Polski w strukturach Unii Europejskiej czy wreszcie budowanie i utrzymywanie dobrych relacji z państwami sąsiedzkimi, o ile jest to możliwe. Po trzecie, najpoważniejsze zagrożenia dla bezpieczeństwa i stabilności państwa polskiego nie płyną bezpośrednio z Bliskiego Wschodu, ale z najbliższego otoczenia. Tym samym główne niebezpieczeństwa dla Polski związane są ze wschodnim sąsiedztwem (to m.in. pełnoskalowa agresja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. i trwająca wojna rosyjsko-ukraińska czy autorytarny reżim na Białorusi i próba destabilizacji granicy z Polską poprzez kontrolowany przez władze w Mińsku kryzys migracyjny). Po czwarte wreszcie, Polska jest państwem średniego rzędu, a nie mocarstwem, co sprawia, że jej interesy globalne mają ograniczony zasięg i charakter. Mimo że poszczególne ekipy rządzące w RP dostrzegały geopolityczne znaczenie Bliskiego Wschodu, przede wszystkim jako źródła zagrożenia terrorystycznego czy niekontrolowanych fal kryzysu uchodźczo-migracyjnego, to nigdy nie stanowił on priorytetowego kierunku polityki zagranicznej, a racja stanu RP nie skupiała się w tej części świata. W ostatnich czterech dziesięcioleciach kolejne władze centralne raczej marginalizowały znaczenie tego regionu, a tym samym nie stanowił on kluczowego przedmiotu strategii bezpieczeństwa i polityki zagranicznej Polski.

Celem niniejszego artykułu jest określenie celów oraz interesów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski w regionie Bliskiego Wschodu, a także wskazanie głównych punktów strategii RP wobec tej części globu, o ile taka istnieje. Problem badawczy skupiony został wokół zasadniczego pytania: Czy w okresie pozimnowojennym władzom RP udało się wypracować spójną długoterminową strategię wobec Bliskiego Wschodu, czy też

reakcje na wyzwania i zagrożenia płynące z tamtej części świata następują *ad hoc*? Przyjęta w artykule hipoteza badawcza brzmi: poszczególne rządy RP nie wypracowały koherentnej długoterminowej strategii wobec Bliskiego Wschodu. Jest on konsekwentnie postrzegany przez polskie władze jako region o niewielkim znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa i jego rozwoju gospodarczego, a tym samym stanowi jeden z wielu elementów szerokiej strategii bezpieczeństwa Polski, co stanowi błąd strategiczny. Władze RP reagowały na poszczególne kryzysy bliskowschodnie *ad hoc*, co nie przynosiło państwu korzyści politycznych ani ekonomicznych. Rola i znaczenie przedmiotowego regionu w strategii bezpieczeństwa Polski nie były określane adekwatnie do zaistniałych wyzwań i zagrożeń.

W celu rozwiązania nakreślonego wyżej problemu badawczego w artykule wykorzystane zostaną następujące narzędzia badawcze: metoda historyczna – w celu ukazania ewolucji roli i miejsca Bliskiego Wschodu w polityce RP, analiza przyczynowo-skutkowa – pozwalająca na określenie celów w strategii i polityce RP wobec tego regionu oraz wymiernych skutków ich implementowania, analiza treści – umożliwiająca wskazanie w dokumentach strategicznych najważniejszych zapisów, które dotyczą postrzegania Bliskiego Wschodu przez władze RP.

Bliskowschodnie dylematy bezpieczeństwa

Bliski Wschód od setek lat permanentnie postrzegany jest przez społeczność międzynarodową, a zwłaszcza mocarstwa, jako obszar strategiczny ze względów gospodarczych (usytuowane są tu jedne z największych zasobów surowców naturalnych, zwłaszcza ropy naftowej i gazu ziemnego), handlowych (krzyżują się tu najważniejsze lądowe szlaki handlowe Euroazji, co znacząco wpływa na system handlu międzynarodowego) oraz politycznych i bezpieczeństwa (to region niezwykle konflikto-geny, niestabilny, w którym zachodzą procesy radykalizacji religijnej wśród wyznawców islamu, co prowadzi do narastania groźnych zjawisk, jak terroryzm międzynarodowy, fundamentalizm islamski czy dżihadyzm)¹.

Jest to region, w którym dominuje niezwykle dynamika nie w pełni przewidywalnych zdarzeń i działań podmiotów zarówno państwowych, jak i przede

1 R. Harkavy, *Strategic Geography and the Greater Middle East*, „Naval War College Review” 2001, vol. 54, No. 4, s. 37–51.

wszystkim pozapaństwowych (organizacji terrorystycznych jak Hamas, Hezbollah, Państwo Islamskie czy Al-Kaida²). Mają tu miejsce wewnętrzna rywalizacja i *proxy wars* pomiędzy takimi graczami jak szyicki Iran, sunnickie Arabia Saudyjska i Turcja czy Izrael³, na co nakłada się rywalizowanie o wpływy takich mocarstw jak Stany Zjednoczone, Chiny, Rosja czy Indie⁴.

W XXI w. momentem przełomowym dla nakładających się na siebie wielowymiarowych dylematów bezpieczeństwa w regionie były wydarzenia arabskiej wiosny zainicjowane w grudniu 2010 r. w Tunezji⁵. Zakończyły się one w sposób pokojowy (przykład monarchii absolutnych w subregionie Zatoki Perskiej), obaleniem długoletnich dyktatorów (w Tunezji czy Egipcie) bądź też krwawą wojną domową, która zdestabilizowała ogarnięte nią państwa na kolejne lata (Libia oraz Syria) i stworzyła zagrożenie dla bezpieczeństwa oraz stabilności państw europejskich poprzez kolejne fale niekontrolowanej migracji (kryzys uchodźczo-migracyjny zapoczątkowany w 2015 r.⁶). Należy jednak zauważyć, że niezależnie od przebiegu i konsekwencji arabska wiosna stanowiła pewnego rodzaju *novum* w charakterystycznych dla tej części świata procesach społeczno-politycznych. Stała się bowiem serią zjawisk politycznych wywołanych rosnącym poczuciem tożsamości narodowej i świadomości społecznej, które dodatkowo wzmacniane były przez coraz bardziej powszechne w społeczeństwach obszaru Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (MENA) media społecznościowe⁷. To zaś sprawiło, że zarówno wewnątrz-, jak i zewnątrzregionalna rywalizacja zyskała dodatkowy koloryt.

Jak słusznie zauważa Mehran Kamrava (dyrektor Center for International and Regional Studies Georgetown University's School of Foreign Service

- 2 F. G. Gause III, *Al-Qaeda, Salafi Jihadism and American Policy in the Greater Middle East*, „South Central Review” 2023, vol. 40, No. 2–3, s. 16–30.
- 3 A. Moghadam, M. Wyss, *The Political Power of Proxies. Why Nonstate Actors Use Local Surrogates*, „International Security” 2020, vol. 44, No. 4, s. 119–157.
- 4 A. Issa, *The Fragmented Middle East: Persistent Insecurity, Rising Instability*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2021, nr 3 (44), s. 169–175.
- 5 H. Ghanem, *The Arab Spring Five Years Later. Toward Greater Inclusiveness*, Brookings Institution Press, Washington 2016, s. 49–64.
- 6 P. Sasnal, *Exodus z Syrii. Migranci i uchodźcy z Bliskiego Wschodu*, „Rocznik Strategiczny 2015/16” 2016, t. 21, s. 336–356.
- 7 J. Zdanowski, *Bliski Wschód 2011: bunt czy rewolucja?*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2011, s. 129–147.

w Katarze), w XXI w. źródła zagrożeń i bliskowschodniej nieprzewidywalności można podzielić na cztery szerokie i nakładające się na siebie kategorie⁸.

Pierwszą jest niewątpliwie bliskowschodnia architektura bezpieczeństwa. Przez dekady opierała się ona z jednej strony na wykluczeniu i izolowaniu Iranu na arenie regionalnej i międzynarodowej, a z drugiej na działaniach Stanów Zjednoczonych na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa w regionie i ich zaangażowaniu w budowanie proamerykańskiej koalicji państw, zwłaszcza w subregionie Zatoki Perskiej. Co prawda administracja Baracka Obamy starała się nieco zmodyfikować tak nakreślony kurs amerykańskiej polityki bliskowschodniej poprzez większe zaangażowanie w Azji Południowo-Wschodniej (*Asian Pivot*⁹) niż na Bliskim Wschodzie, a także zawarcie porozumienia nuklearnego z Iranem w 2015 r., ale wysiłki na rzecz normalizacji w regionie zostały skutecznie zniweczone przez kolejną administrację Donalda Trumpa¹⁰. Ponowne objęcie przez niego urzędu prezydenta USA w 2025 r. nie zwiastuje raczej gwarancji unormowania sytuacji w obszarach potencjalnej kooperacji z Iranem. Republikańska administracja postrzega go bowiem jako państwo wrogie, dążące do wejścia w posiadanie broni nuklearnej i stanowiące zagrożenie dla najbliższych sojuszników USA w regionie – Izraela i Arabii Saudyjskiej, i to pomimo normalizacji stosunków dyplomatycznych pomiędzy Teheranem a Rijadem przy udziale Pekinu w kwietniu 2023 r.¹¹

Druga kategoria skupia się wokół powszechnego lekceważenia tych zagrożeń dla bezpieczeństwa, które nie mają charakteru ściśle militarnego. Aktorzy zewnętrzni nie doceniają tego, jak bardzo niebezpieczny może stać się rosnący nacjonalizm wyrastający z powszechnego rozczarowania sytuacją państwa, które nie zaspokaja podstawowych potrzeb swoich obywateli

- 8 M. Kamrava, *Chronic Insecurity in the Middle East: Causes and Consequences*, „Arab Center Washington DC” [online], 1 VI 2019 [dostęp: 27 I 2025]: <<https://arabcenterdc.org/resource/chronic-insecurity-in-the-middle-east-causes-and-consequences/>>.
- 9 N. Silove, *The Pivot before the Pivot: U.S. Strategy to Preserve the Power Balance in Asia*, „International Security” 2016, vol. 40, No. 4, s. 45–88.
- 10 C. Mills, *What is the Status of Iran's Nuclear Programme and the JCPOA?*, House of Commons Library, 8 X 2024: <<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9870/CBP-9870.pdf>> [dostęp: 27 I 2025].
- 11 G. Cafiero, *A Year Ago, Beijing Brokered an Iran-Saudi Deal. How Does Détente Look Today?*, „Atlantic Council” [online], 6 III 2024 [dostęp: 11 I 2025]: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-saudi-arabia-china-deal-one-year/>>.

i nie gwarantuje im poczucia bezpieczeństwa oraz stabilności ekonomicznej. Nie docenia się, jak groźne dla bezpieczeństwa wspólnoty międzynarodowej mogą być narastające w tym regionie podziały religijne czy etniczne, wzmocnione właśnie przez arabską wiosnę, której jedną z implikacji był kryzys uchodźczo-migracyjny dotyczący Europy. Taka sytuacja stanowi doskonały punkt wyjścia dla umacniania swojej pozycji i roli przez aktorów państwowych, a zatem przez bliskowschodnie fundamentalistyczne czy dżihadystyczne organizacje terrorystyczne, które lokują swoje komórki nie tylko w państwach pochodzenia, ale również w Europie, gdzie postępuje radykalizacja nielicznych, ale aktywnych i widocznych części społeczności muzułmańskich. Na przykładzie działań Al-Kaidy czy Państwa Islamskiego¹² widać, że organizacje dżihadystyczne upatrują największego wroga i źródła wszelkich bliskowschodnich problemów w szeroko pojętym Zachodzie, który stał się dla nich obszarem prowadzenia małego dżihadu¹³.

Jako trzecią kategorię wskazuje się częstokroć niespełnione ambicje aktorów regionalnych, skłonnych nawet sięgać po instrumenty natury militarnej, by osiągnąć sukces polityczny, status hegemonu czy mocarstwa regionalnego. Można zatem stwierdzić, że to właśnie aspiracje do regionalnej hegemonii, ambicje projekcji siły i osiągnięcia statusu średniej potęgi permanentnie skłaniają regionalnych aktorów państwowych do konkutowania ze sobą i wzajemnego podważania swoich ról i pozycji. W połączeniu z siłą narastających podziałów religijnych i etnicznych czyni to Bliski Wschód regionem szczególnie niestabilnym, z którego wypływa szereg zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego. W tym kontekście warto zwrócić uwagę nie tylko na politykę takich państw jak Arabia Saudyjska, Iran czy Turcja, ale również na rosnące realne ambicje mocarstwowe Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Kataru¹⁴ czy Omanu¹⁵.

12 A. Wejkszner, *Państwo Islamskie. Narodziny nowego kalifatu?*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2016, s. 36–41.

13 M. G. Knapp, *The Concept and Practice of Jihad in Islam*, „Parameters” 2003, vol. 33, No. 1, s. 82–93.

14 I. Álvarez-Ossorio, L. R. García, *The Foreign Policy of Qatar: From a Mediating Role to an Active One*, „Revista española de ciencia política” 2021, n° 56, s. 97–120.

15 J. Han, H. Hakimian, *The Regional Security Complex in the Persian Gulf: Contours of Iran's GCC Policy*, „Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies” 2019, vol. 13 (4), s. 493–508.

Ostatnia, czwarta kategoria skupia się zaś wokół błędnego koła bezpieczeństwa i niepewności, które rodzi dylemat bezpieczeństwa i permanentnie podważa perspektywy regionalnego pokoju i jego stabilności. Implikacją takiej sytuacji jest pojawienie się wysoce niestabilnego i napiętego kompleksu bezpieczeństwa regionalnego, który charakteryzuje się chronicznymi napięciami, sporami dyplomatycznymi, niezwykle negatywnymi emocjami, głęboko zakorzenionymi lękami i wrogością, ale również otwartymi konfliktami militarnymi i wojną (nie tylko zastępczą w regionie, skupioną głównie wokół sunnicko-szyickiej rywalizacji na linii Rijad-Teheran), które trwają, ponieważ zwaśnione strony wzmacniane są przez dbających wyłącznie o własne interesy aktorów zewnątrzregionalnych. Jako przykłady należy tu wskazać: 1. trwającą od 2015 r. wojnę w Jemenie, która sprawiła, że stał się on państwem upadłym z jednym z największych kryzysów humanitarnych¹⁶; 2. wojnę domową w Syrii¹⁷ przejściowo zakończoną upadkiem reżimu Baszara al-Asada 8 grudnia 2024 r. i przejęciem władzy przez fundamentalistyczne ugrupowanie Hajat Tahrir asz-Szam pod przywództwem Abu Muhammada al-Dżaulaniego, znanego obecnie jako Ahmad Husajn asz-Szara¹⁸; 3. kolejną niezwykle dramatyczną odsłonę konfliktu izraelsko-palestyńskiego w postaci wojny w Strefie Gazy, do której doszło po ataku terrorystycznym Hamasu na Izrael z 7 października 2003 r. i nieproporcjonalnej odpowiedzi militarnej izraelskich władz pod przywództwem Benjamina Netanjahu¹⁹.

Bliskowschodnie dylematy bezpieczeństwa skupione wokół nakreślonych wyżej czterech kategorii (zbiorów) stanowią w połowie trzeciej dekady

- 16 Ch. M. Blanchard, *Yemen: Conflict, Red Sea Attacks, and U.S. Policy*, „Congressional Research Service” [online], 24 X 2024 [dostęp: 27 XII 2024]: <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12581>>.
- 17 Tenże, *Syria: Conflict Resurgence*, „Congressional Research Service” [online], 5 XII 2024 [dostęp: 27 XII 2024]: <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN12467>>.
- 18 S. Hatahet, *Syria's Post-Assad Honeymoon is Over. Now the Hard Work of State-Building Begins*, „Atlantic Council” [online], 23 I 2025 [dostęp: 25 I 2025]: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/syrias-post-assad-honeymoon-is-over-now-the-hard-work-of-state-building-begins/>>.
- 19 J. Zanotti, J. M. Sharp, *Israel and Hamas Conflict in Brief: Overview, U.S. Policy, and Options for Congress*, „Congressional Research Service”, 4 X 2024: <<https://sgp.fas.org/crs/mideast/R47828.pdf>> [dostęp: 27 XII 2024].

XXI w. ogromne wyzwanie dla całej społeczności międzynarodowej, w tym Polski. Destabilizacja Bliskiego Wschodu, utrzymujące się napięcia, konflikty i wojny regionalne czy też kwestie związane z niekontrolowaną migracją, kontrolowanym poziomem wydobycia surowców energetycznych i handlem międzynarodowym, jak również wciąż obecne zagrożenia związane z radykalizacją i terroryzmem islamskim, stanowią poważne wyzwania dla tych państw, które szeroko lokują swoje interesy w tej części świata, ale pośrednio również dla takich aktorów jak Polska, z perspektywy której Bliski Wschód i jego problemy są tylko pozornie dalekie i nie mają wpływu na jej bezpieczeństwo.

Bliski Wschód w strategiach bezpieczeństwa narodowego RP w drugiej i trzeciej dekadzie XXI w.

Jak bardzo trafnie zauważał Janusz Płaczek, współcześnie strategia to rządowy plan działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach. Każda strategia wymaga myślenia w kategoriach globalnych i dłuższym horyzoncie czasowym. Musi uwzględniać stan posiadanych środków w sferach obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej, a także otoczenie międzynarodowe. Tym samym każdemu państwu i jego decydom politycznym potrzebny jest holistyczny, syntetyczny oraz konkretny dokument, w którym określona zostanie strategia bezpieczeństwa państwa gwarantująca mu trwały rozwój. Strategia bezpieczeństwa narodowego jest zatem aktem prawnym o charakterze politycznym, który wskazuje na pewną misję i wizję decydentów politycznych oraz długoterminowe cele państwa²⁰.

Można zatem stwierdzić, że strategia bezpieczeństwa to oficjalna wykładnia interesów narodowych państwa i przyjętych celów strategicznych. Powinna określać kompleksową wizję kształtowania bezpieczeństwa narodowego państwa we wszystkich jego wymiarach. Musi być to dokument w swej istocie dynamiczny i adekwatny do zmieniających się wyzwań i zagrożeń wynikających z rzeczywistości międzynarodowej. Strategia musi dostrzegać zarówno wąski, jak i szeroki kontekst bezpieczeństwa państwa. Powinna uwzględniać zarówno aspekt podmiotowy (wymiar wewnętrzny

20 J. Płaczek, *Propozycja nowej strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, „Przegląd Geopolityczny” 2023, nr 44, s. 54–55.

bezpieczeństwa narodowego oraz środowisko międzynarodowe), jak i przedmiotowy (wszystkie wymiary funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego)²¹. Tym samym od strategii bezpieczeństwa RP należy oczekiwać szerokiego spojrzenia na tradycyjne i nowe wyzwania oraz zagrożenia, a przede wszystkim na ich źródła.

Reasumując kwestie wprowadzające, warto zauważyć, że o ile w strategiach bezpieczeństwa RP trafnie definiuje się zagrożenia płynące z bliskiego otoczenia państwa, np. neoimperialną politykę Rosji, o tyle wyzwania płynące z dalszego otoczenia są raczej bagatelizowane i marginalizowane. Świadczą o tym właśnie zaledwie wzmianki na temat Bliskiego Wschodu oraz militarnych, politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych problemów, które wiążą się z tą częścią globu.

Analizując zatem konkretne zapisy dotyczące materii bliskowschodniej w dwóch strategiach bezpieczeństwa RP przyjętych w drugiej i trzeciej dekadzie XXI w., należy podkreślić, że w dokumencie z 2014 r., który zastąpił strategię z 2007, Bliski Wschód potraktowany został marginalnie. Pierwsza wzmianka na temat tego regionu pojawiła się dopiero w rozdziale drugim pt. *Środowisko bezpieczeństwa Polski*. W pkt 44 stwierdzono: „Poważnym wyzwaniem dla bezpieczeństwa europejskiego jest także sytuacja w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, jak również utrzymujący się potencjał niestabilności na Bałkanach”²². Bliski Wschód nie został zatem nawet szczególnie wyróżniony jako region, z którego płyną zagrożenia bezpośrednio dla Polski, ale ogólnie dla bezpieczeństwa europejskiego. Ponadto umieszczono go w tym kontekście razem z niestabilnymi Bałkanami, co świadczy o niezrozumieniu strategicznej rangi tego obszaru. Co prawda w dokumencie kilkakrotnie pojawiają się kwestie dotyczące zagrożenia terroryzmem, niemniej nie wskazano, jaki to rodzaj terroryzmu ani że jego źródło stanowią Bliski Wschód i rozgrywające się tam wydarzenia. Dla przykładu w pkt 30 rozdziału drugiego stwierdza się:

Zagrożeniami dla globalnego bezpieczeństwa pozostaną międzynarodowy terroryzm i zorganizowana przestępczość jako składniki niesta-

21 J. Sobczak, *Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Cybersecurity and Law” 2020, vol. 4 (2), s. 8–11.

22 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014*, Warszawa 2014, s. 22: <<https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%02ORP.pdf>> [dostęp: 27 XII 2024].

bilności i konfliktów wewnętrznych oraz źródła takich patologii, jak: przemysł broni, materiałów jądrowych i podwójnego zastosowania, handel narkotykami i ludźmi, porwania dla okupu oraz nielegalne operacje finansowe. Wyzwanie stanowią też niekontrolowane migracje ludności, wywołane zarówno przez konflikty, jak i mające swe źródło w problemach natury gospodarczej i społecznej²³.

W kolejnym punkcie jako nowe zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego wskazany został cyberterroryzm. Rozdział trzeci pt. *Koncepcja działań strategicznych. Strategia operacyjna* zawiera natomiast pkt 83 zatytułowany *Przeciwdziałanie i zwalczanie terroryzmu i ekstremizmu*, gdzie czytamy:

Globalny zasięg i skala zjawiska terroryzmu stanowią poważne wyzwanie dla większości organów międzynarodowych i państwowych. Do najważniejszych zadań w zakresie przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu i ekstremizmu należą: rozpoznawanie i monitorowanie zagrożeń terrorystycznych dla Polski i jej obywateli w kraju i za granicą; wykrywanie i neutralizacja zagrożeń terrorystycznych, w tym fizyczne zwalczanie terroryzmu; eliminowanie źródeł finansowania terroryzmu; ściąganie karne sprawców zagrożeń terrorystycznych, zgodnie z prawem krajowym oraz obowiązującymi Polskę normami prawa międzynarodowego; rozpoznawanie źródeł terroryzmu i symptomów radykalizacji zachowań i zapobieganie im; współpraca międzynarodowa dwu- i wielostronna na szczeblu politycznym, operacyjnym, analitycznym i prawnokarnym w obszarze zwalczania terroryzmu; profilaktyka antyterrorystyczna, rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego, polityka medialna i informowanie społeczeństwa o potencjalnych zagrożeniach, edukacja społeczna. Istotnym elementem działań jest też poprawa bazy prawnej i implementacja dokumentów międzynarodowych do prawa krajowego²⁴.

W kolejnej strategii, zatwierdzonej przez prezydenta Rzeczypospolitej 12 maja 2020 r. na wniosek prezesa Rady Ministrów, Bliski Wschód został już całkowicie pominięty. W liczącym 38 stron dokumencie nie znalazła się ani bezpośrednia, ani nawet pośrednia wzmianka na temat tej części świata i jej znaczenia dla bezpieczeństwa RP. Jako

23 Tamże, s. 18–19.

24 Tamże, s. 34.

najpoważniejsze zagrożenie wskazuje się tam słusznie neoimperialną politykę władz Federacji Rosyjskiej, realizowaną m.in. przy użyciu siły militarnej. W dokumencie podkreślono, że takie działania Kremla, jak agresja na Gruzję, nielegalna aneksja Krymu oraz działania we wschodniej Ukrainie naruszyły podstawowe zasady prawa międzynarodowego i podważyły filary systemu bezpieczeństwa europejskiego. W strategii znajdują się co prawda zapisy o następującej treści:

Zagrożenie stanowią również utrzymujące się konflikty regionalne i wewnętrzne w południowym sąsiedztwie Europy. W ich efekcie, a także wskutek gwałtownego przyrostu naturalnego oraz różnic w poziomie życia nasiliła się presja migracyjna, która pozostaje wyzwaniem dla bezpieczeństwa Europy. [...] W ostatnich latach mamy do czynienia z szerokim spektrum form konfliktów zbrojnych, różniących się m.in. skalą, intensywnością, złożonością i czasem trwania oraz zacieraniem się granic między wojną a pokojem. Globalnej niepewności sprzyja też m.in.: podważanie traktatów i porozumień rozbrojeniowych, proliferacja broni masowego rażenia oraz zagrożenie terroryzmem i przestępczością zorganizowaną²⁵.

Poziom ich ogólności jest jednak na tyle duży, że trudno odnosić je bezpośrednio do obszaru bliskowschodniego.

Ostatni, niezwykle ważny dokument, na który należy zwrócić szczególną uwagę, to *Rekomendacje do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z 4 lipca 2024 r., które prezydent Andrzej Duda przekazał rządowi. Przygotowało go Biuro Bezpieczeństwa Narodowego po konsultacjach z sześćdziesięciorgiem ekspertów. Jak podkreślono w zakończeniu, zgodnie z oczekiwaniem prezydenta RP nowa strategia bezpieczeństwa narodowego powinna zostać zatwierdzona przed 24 lutego 2025 r., a zatem przed trzecią rocznicą pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. Pośród rekomendacji zawartych w dokumencie bardzo słusznie określono, że w ostatnich latach środowisko bezpieczeństwa Polski uległo zdecydowanemu pogorszeniu. Jako największe zagrożenie dla państwa wskazane zostały agresywne działania Rosji oraz jej napaść na Ukrainę, która przyczyniła się

25 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*, Warszawa 2020, s. 6–7: <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf> [dostęp: 28 XII 2024].

do destabilizacji ładu międzynarodowego. Po raz pierwszy szerzej odniesiono się też do Bliskiego Wschodu. W rekomendacjach zwraca się uwagę na kooperację Rosji z Iranem oraz zagrożenia wynikające z działań hybrydowych, które mogą mieć charakter presji migracyjnej, dywersji, terroryzmu czy wojny informacyjnej. Jako istotne niebezpieczeństwo wskazany został brak stabilności na Bliskim Wschodzie. W szczególności mowa tu o wojnie Izraela z Hamasem i katastrofie humanitarnej w Strefie Gazy. W dokumencie podkreślono, że ciągle wojny i chaos stają się punktem zapalnym dla masowej i nielegalnej migracji ludzi z tego obszaru. W rozdziale trzecim pt. *Środowisko bezpieczeństwa* autorzy rekomendacji jednoznacznie i trafnie stwierdzają, co następuje:

Do gwałtownego pogorszenia sytuacji bezpieczeństwa doszło na Bliskim Wschodzie. W odpowiedzi na atak Hamasu z 7 października 2023 r. Izrael rozpoczął operację odwetową w Strefie Gazy, doprowadzając do dużej liczby ofiar cywilnych, znaczącej dewastacji lokalnej infrastruktury oraz drastycznego pogorszenia warunków życia Palestyńczyków. Tragiczne skutki tych działań dotknęły także obywatele Polski. Doszło do cofnięcia postępów w bliskowschodnim procesie pokojowym, co postawiło pod znakiem zapytania długofalową stabilność całego regionu, jak i spotęgowało ryzyko masowej migracji ludności. W znaczącym stopniu wzrosło przez to ryzyko wybuchu pełnoskalowego konfliktu zbrojnego między Izraelem a wybranymi państwami (bądź ugrupowaniami fundamentalistycznymi) na Bliskim Wschodzie. Szczególny potencjał eskalacyjny ma konflikt Izraela z Iranem, dążącym do osiągnięcia statusu regionalnego mocarstwa. Przyspieszenia nabrał wzrost politycznego znaczenia monarchicznych państw Zatoki Perskiej, które – umiejętnie wykorzystując swój potencjał gospodarczy – odgrywają coraz większą rolę w polityce międzynarodowej²⁶.

Dokument dostrzega problematyczną szeroko pojętą kwestię migracji i braku wizji co do zapobiegania wyzwaniom i zagrożeniom związanym z tym niekontrolowanym zjawiskiem na wschodniej granicy Polski. W rekomendacjach podkreśla się:

26 *Rekomendacje do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, 4 VII 2024, s. 9–10: <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/REKOMENDACJE_SBNRP_4_lipca_2024.pdf> [dostęp: 15 I 2025].

Problematyka migracji nie doczekała się jeszcze ani strategii, ani kompleksowej krajowej polityki odpowiadającej na współczesne zagrożenia i wyzwania. Wydaje się, że zarówno sytuacja międzynarodowa, jak i wewnętrzna Polski sprawiają, że do problematyki migracji nie można dłużej podchodzić w sposób reaktywny. Ostatnie lata przyniosły zasadniczą zmianę w sytuacji migracyjnej Polski, która stała się państwem docelowym dla większej niż wcześniej liczby imigrantów. Nie wszystkie jednak zjawiska miały cechy niewymuszonych i swobodnych przepływów migracyjnych²⁷.

Zwraca się tam ponadto większą niż w poprzednich strategiach uwagę na wciąż ogromne zagrożenie terroryzmem międzynarodowym, od którego Polska nie jest wolna:

Nie maleje zagrożenie terroryzmem międzynarodowym, zarówno ze strony radykalnych organizacji, jak i jednostek będących pod wpływem ich agresywnej ideologii. Dużym wyzwaniem dla państw demokratycznych pozostaje również zjawisko radykalizacji ich obywateli przez ruchy skrajne i antysystemowe, w tym przy użyciu internetu. Na Zachodzie obserwowane są zjawiska i procesy wskazujące na odradzanie się starych i powstawanie nowych form agresywnego ekstremizmu i terroryzmu (skrajnie lewicowego i skrajnie prawicowego). Powyższe zjawiska mogą być również wzniecane i kierunkowane przez wrogich aktorów państwowych²⁸.

Należy zatem zauważyć, że jeżeli kolejna strategia bezpieczeństwa RP weźmie pod uwagę rekomendacje ośrodka prezydenckiego, Bliski Wschód, choć nadal skromnie, to jednak zostanie zauważony jako region, który pośrednio wpływa na bezpieczeństwo Polski, a przede wszystkim na środowisko międzynarodowe, w którym stara się ona odgrywać coraz większą rolę. Byłby to niewątpliwie krok we właściwym kierunku, gdyż mimo odległości geograficznej decydenci nie powinni lekceważyć ani marginalizować znaczenia tej części świata dla utrzymania i podnoszenia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej i jej obywateli.

27 Tamże, s. 11.

28 Tamże, s. 13.

Bliski Wschód w wybranych informacjach ministrów spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej na przełomie drugiej i trzeciej dekady XXI w.

Analizując kwestie związane z polityką bliskowschodnią RP i jej potencjalną strategią, warto zwrócić uwagę na postrzeganie przedmiotowego zagadnienia przez kolejnych ministrów spraw zagranicznych. Z koncepcyjnego punktu widzenia strategiczne pozostają w tym zakresie coroczne *exposé* – informacje ministrów o zadaniach polskiej polityki zagranicznej. Dla rozpoznania polityki bliskowschodniej Polski na przełomie drugiej i trzeciej dekady XXI w. kluczowe są tym samym wizje, które prezentowali kolejno ministrowie: Jacek Czaputowicz (2018–2020), Zbigniew Rau (2020–2023) oraz Radosław Sikorski (od 2024). Warto zwrócić uwagę przynajmniej na kilka z nich.

Jacek Czaputowicz, będący ministrem spraw zagranicznych z ramienia koalicji Zjednoczonej Prawicy, po raz pierwszy zaprezentował informację o zadaniach polskiej polityki zagranicznej 21 marca 2018 r. Nie było żadnym *novum*, że w wystąpieniu przed Sejmem RP podkreślał, iż do jej najważniejszych obszarów należy polityka wschodnia. Trzeba jednak podkreślić, że minister bardzo konkretnie odniósł się także do kilku zagadnień związanych z polityką RP wobec Bliskiego Wschodu, a przede wszystkim do szczególnie istotnych wówczas implikacji kryzysu uchodźczo-migracyjnego i kwestii lokowania osób z obszaru MENA w państwach członkowskich Unii Europejskiej²⁹. W swoim *exposé* minister zwrócił zatem szczególną uwagę na kryzys uchodźczo-migracyjny i jasno zdefiniował negatywne stanowisko władz Rzeczypospolitej wobec przyjmowania uchodźców oraz migrantów z Bliskiego Wschodu jako działania do pewnego stopnia narzuconego przez UE:

W kwestii rozwiązania konfliktu w Syrii popieramy deklarację z Genewy i prowadzone pod auspicjami ONZ negocjacje. [...] Chcemy uczestniczyć w rozwiązywaniu kryzysu migracyjnego. Jesteśmy jednak, co podkreślamy, przeciwni narzuceniu systemu obowiązkowych kwot przyjmowania uchodźców. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że kierują się

29 A. Zyguła, *Poland in the Face of the 2015 Migration Crisis*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2022, R. 20, z. 2, s. 155–166.

oni do tych państw, które są w stanie zapewnić im lepsze warunki życia. Pomagamy zarazem społeczeństwom Bliskiego Wschodu w rozwiązaniu kryzysu w miejscu jego powstania. Wraz z partnerami z Grupy Wyszehradzkiej przeznaczaliśmy na ochronę granic w Libii 35 mln euro. W lutym br. premier Mateusz Morawiecki złożył wizytę w Libanie, inicjując budowę domów dla syryjskich uchodźców. Respektujemy nasze zobowiązania dotyczące procedur azylowych. W latach 2015–2017 przyjęliśmy 3,7 tys. osób z państw Unii Europejskiej, a pozytywnie rozpatrzyliśmy wnioski dotyczące 21 tys. osób. Czy nie jest to znaczący wkład naszego kraju w rozwiązanie kryzysu migracyjnego?³⁰

Poza kwestiami związanymi z problemem niekontrolowanej migracji z Bliskiego Wschodu minister odniósł się do dwustronnych relacji Polski z Izraelem, podkreślając, że są budowane i rozwijane w oparciu o wielowiekowe współistnienie Żydów i Polaków, a strona polska oczekiwała wówczas na wizytę prezydenta Izraela, który wraz z Andrzejem Dudą miał uczestniczyć w Marszu Żywych. Ponadto eksponował, że w odniesieniu do partnerów z Bliskiego Wschodu Polska koncentruje się na współpracy gospodarczej i technologicznej. Władze RP wspierają polskich przedsiębiorców w Afryce i na Bliskim Wschodzie, rozwijają współpracę polityczną i gospodarczą z państwami Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Jak wskazywał:

W 2017 roku Polska przeznaczyła na pomoc rozwojową 2,5 mld złotych. Znaczącą pozycją była pomoc humanitarna – 167 mln zł, którą przeznaczamy na rzecz ludności dotkniętej kryzysami na Bliskim Wschodzie, w tym uchodźców syryjskich. W ubiegłym roku zapewniliśmy opiekę medyczną dla ponad 25 tysięcy uchodźców na terenie Libanu, Jordanii i Irackiego Kurdystanu oraz dostęp do edukacji dla blisko tysiąca dzieci w Libanie³¹.

Analizując zaprezentowaną przez Jacka Czaputowicza informację o kierunkach polityki zagranicznej RP, można odnieść wrażenie, że dostrzegał ważkość kierunku bliskowschodniego dla Polski, a zwłaszcza nowych wyzwań, które się tam pojawiały. Z zaprezentowanego wystąpienia nie wyła-

30 *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 roku*, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online], 21 III 2018 [dostęp: 22 I 2025]: <<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/expose-2018>>.

31 Tamże.

nia się jednak obraz, który mógłby stanowić podstawę dla budowania szerokiej strategii politycznej RP wobec Bliskiego Wschodu. Nawet bowiem najszerzej potraktowana kwestia związana z obszarem MENA, a skupiona wokół kryzysu uchodźczo-migracyjnego, wpisywała się tak naprawdę w zagrożenia związane z UE oraz rolą i miejscem Polski w tej organizacji.

Odnosząc się do kolejnych informacji ministrów spraw zagranicznych na temat kierunków polityki zagranicznej RP, należy wskazać, że zdecydowanie najważniejsze, najbardziej holistyczne, a jednocześnie koherentne w materii polityki i do pewnego stopnia podstawy dla strategii bliskowschodniej RP było kolejne *exposé* ministra Czaputowicza, wygłoszone 14 marca 2019 r.³² Warto w tym miejscu dodać, że żadne z kolejnych nie miało już takiego charakteru, a kwestie bliskowschodnie stawały się w nich coraz bardziej odległe i marginalne. Wydaje się, że nie mogą być tu wystarczającym usprawiedliwieniem dwa istotne wydarzenia, które niemal całkowicie zdominowały myślenie o priorytetowych kierunkach w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Polski, tj. pandemia COVID-19 i jej globalne skutki³³ oraz agresja Rosji na Ukrainę w 2022 r.³⁴

Mając na względzie powyższe uwagi, warto dokładnie przyjrzeć się wystąpieniu Jacka Czaputowicza z 2019 r. w materii jego wizji polityki bliskowschodniej RP oraz wyzwań, zagrożeń i potencjalnych szans, które wynikały z niej dla Rzeczypospolitej. Minister eksponował, że Polska jest państwem, które pomaga zwalczać terroryzm, przeciwdziałać przyczynom migracji poza obszarem NATO poprzez działania we wschodniej Europie i na Bałkanach, w Iraku i Afganistanie, na Morzu Śródziemnym i w Afryce. Pozostaje również zaangażowana w wojskowe działania Globalnej Koalicji do Walki z tzw. Państwem Islamskim oraz misje szkoleniowe NATO w Iraku,

32 *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2019 roku*, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online], 14 III 2019 [dostęp: 22 I 2025]: <<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2019-roku>>.

33 B. Redbird, L. Harbridge-Yong, R. D. Mersey, *The Social and Political Impact of the COVID-19 Pandemic: An Introduction*, „RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences” 2022, vol. 8, No. 8, s. 1–29.

34 Th. Pitney, *Poland and the Ukraine War: A Geopolitical Analysis*, School for International Training, Geneva 2023 (Independent Study Project (ISP) Collection, 3636): <https://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4660&context=isp_collection> [dostęp: 29 I 2025].

Jordanii, Kuwejcie i Katarze. Ponadto wskazywał, że polskie siły zbrojne pomagały budować lokalne struktury bezpieczeństwa w Afganistanie. Co istotne, Rzeczpospolita ponownie wracała do udziału w operacjach pokojowych ONZ, w tym prowadzonych na Bliskim Wschodzie. Jako przykład Czaputowicz podawał rozmieszczenie polskiego kontyngentu w operacji UNIFIL w Libanie, podkreślając także, że pojedynczy polscy eksperci cywilni, obserwatorzy i sztabowcy wojskowi pracowali w unijnych misjach w Libii, Mali, Republice Środkowej Afryki, Somalii oraz u wybrzeży Rogu Afryki. Co niezwykle istotne, eksponował ważkość interesującego nas obszaru:

Bliski Wschód i Afryka Północna to od wielu lat region zapalny na mapie świata, źródło zagrożeń terroryzmem międzynarodowym i niekontrolowanymi migracjami. Obszar ten nie powinien być jednak postrzegany wyłącznie w kontekście wyzwań dla bezpieczeństwa, lecz także przez pryzmat potencjalnych szans, zwłaszcza w zakresie współpracy gospodarczej. Od czasu wyborów parlamentarnych w 2015 r. Polska zdynamizowała relacje z państwami Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Odbyły się pierwsze od wielu lat wizyty wysokiego szczebla z przedstawicielami Libanu, Jordanii, Izraela, Libii, Sudanu oraz państw Maghrebu³⁵.

Minister wskazywał również, że jako niestały członek Rady Bezpieczeństwa Polska aktywnie podejmowała starania na rzecz pokoju na świecie, czego wyrazem miała być konferencja na temat możliwości zapewnienia bezpieczeństwa i stabilizacji na Bliskim Wschodzie zorganizowana wspólnie ze Stanami Zjednoczonymi w lutym 2019 r. w Warszawie. Jako sukces wskazywał, że po raz pierwszy od wielu lat uczestniczyli w niej ministrowie spraw zagranicznych najważniejszych państw arabskich oraz premier Izraela, a w trakcie obrad zainicjowany został tzw. proces warszawski, jako początek międzynarodowego dialogu na poziomie eksperckim. Utworzone w jego ramach grupy robocze miały omawiać takie zagadnienia, jak przeciwdziałanie terroryzmowi, proliferacja pocisków balistycznych, bezpieczeństwo morskie i lotnicze, bezpieczeństwo energetyczne, cyberbezpieczeństwo, kwestie humanitarne i problematyka dotycząca uchodźców oraz prawa

35 Informacja Ministra Spraw Zagranicznych [...] 2019...

człowieka. W tym miejscu warto jednak zauważyć, że konferencja ta nie była odczytywana jednoznacznie pozytywnie przez różne kręgi polityczne czy eksperckie, i to nie tylko w Polsce. Do udziału w niej nie zaproszono bowiem np. przedstawicieli Iranu, mimo że to właśnie potencjalne zagrożenie z jego strony było w głównej mierze przedmiotem dyskusji³⁶.

Minister Czaputowicz, co należy szczególnie docenić, poruszył w *exposé* niemal wszystkie kluczowe kwestie bliskowschodnie, które powinny być ważne z perspektywy polityki RP, i jednoznacznie określił stanowisko państwa w sprawach budzących kontrowersje wśród społeczności międzynarodowej. Ekspozował m.in., że Polska wspiera wysiłki Stanów Zjednoczonych i wspólnoty międzynarodowej na rzecz wznowienia procesu pokojowego na Bliskim Wschodzie, a co szczególnie znaczące, że opowiada się za rozwiązaniem konfliktu izraelsko-palestyńskiego w oparciu o model dwupaństwowo, zakładający powstanie niepodległej i demokratycznej Palestyny przy jednoczesnym zagwarantowaniu interesów Izraela w zakresie bezpieczeństwa. W kwestii stosunków z Tel Awiwem podkreślał wagę podpisanej w czerwcu 2018 r. wspólnej deklaracji premierów Polski i Izraela, która miała zakończyć spór wokół nowelizacji ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej. Czaputowicz publicznie podkreślał, że mimo wysiłków władz w Warszawie ze strony niektórych izraelskich polityków nadal płynęły pod adresem Polski i Polaków niesprawiedliwe oskarżenia. Słusznie zauważał, że było to również skutkiem wieloletnich zaniedbań w polityce historycznej i braku adekwatnych reakcji na szkalowanie wizerunku Polski na świecie, co prowadziło do umacniania fałszywych stereotypów. Minister podkreślał, że na uwagę i uznanie zasługuje fakt, iż energiczne działania polskich instytucji państwowych oraz dyplomacji w zakresie upowszechniania wiedzy o historii Polski przyniosły już pierwsze wymierne efekty. W obliczu oskarżeń płynących ze strony środowisk izraelskich stanowisko Rzeczypospolitej wsparły bowiem wpływowe środowiska żydowskie i wysocy przedstawiciele amerykańskiej dyplomacji, a amerykańskie i izraelskie media przedstawiły problem stosunków polsko-żydowskich w czasie drugiej wojny światowej w sposób znacznie bardziej wyważony

36 *Warsaw Conference: Objectives and Implications*, Arab Center for Research and Political Studies, Doha, 19 II 2019: <<https://www.dohainstitute.org/en/Lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/Warsaw-Conference.pdf>> [dostęp: 28 XII 2024].

niż rok wcześniej. Odnosząc się do przyszłości relacji polsko-izraelskich, Czaputowicz jednoznacznie podkreślał, że Polska gotowa jest do kontynuowania współpracy z Izraelem, w tym do dyskusji na trudne tematy związane ze wspólną historią. Dodawał przy tym stanowczo:

Nie godzimy się jednak na wypowiedzi, które powielają fałszywe stereotypy, posługują się uproszczoną wizją tragicznych losów obu narodów. Podstawą naszego dialogu powinna być otwartość, wzajemne zrozumienie i szacunek dla racji drugiej strony³⁷.

Co niezwykle ważne, minister spraw zagranicznych zwracał również baczna uwagę na kooperację z innymi państwami z obszaru MENA. Podkreślał, że warszawska konferencja przyczyniła się do umocnienia relacji Polski z państwami Półwyspu Arabskiego, co należało kontynuować i wykorzystywać w dwustronnym wymiarze politycznym i gospodarczym, jak również w działaniach na rzecz bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Czaputowicz eksponował ponadto, że w obliczu konfliktu w Syrii Polska wspierała działania zmierzające do rzeczywistych przemian politycznych zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2254 w ramach tzw. procesu genewskiego, w tym działania specjalnego wysłannika ONZ ds. Syrii mające na celu utworzenie Komisji Konstytucyjnej oraz przeprowadzenie w tym kraju wolnych demokratycznych wyborów. Władze RP wspierały również międzynarodowe wysiłki na rzecz powrotu do rozmów pokojowych w Jemenie. Minister docenił znaczenie porozumienia o zawieszeniu ognia zawarte w grudniu 2018 r. w Rimbo. Zadeklarował przy tym praktyczne wsparcie humanitarne i finansowe na rzecz jemeńskiej ludności cywilnej. Podkreślał również, że w interesie społeczności międzynarodowej leży zapobieganie proliferacji broni jądrowej w regionie Bliskiego Wschodu. W obliczu rozbieżności między Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską co do sposobu postępowania wobec zagrożeń na Bliskim Wschodzie Polska niezmiennie opowiada się za zachowaniem jedności transatlantyckiej. Co szczególnie ciekawe, minister w sposób niezwykle wyważony podkreślał, że stosunki Polski z Iranem powinny być budowane na zasadach dotychczasowych relacji przyjaźni i wzajemnego szacunku.

37 Informacja Ministra Spraw Zagranicznych [...] 2019...

Warto w tym kontekście dodać, że Jacek Czaputowicz szeroko odniósł się do kwestii polskiej pomocy humanitarnej dla ludności z obszaru MENA oraz współpracy rozwojowej. Jako istotny priorytet geograficzny tej drugiej wymieniał Liban i Palestynę. Podkreślał, że w 2018 r. pomoc rozwojowa obejmowała projekty dotyczące kapitału ludzkiego, przedsiębiorczości i standardów ochrony środowiska, a także stypendiów na studia w Polsce. Minister wskazywał, że nieodłącznym elementem polskiej polityki zagranicznej miała być również pomoc humanitarna dla ofiar wojen i konfliktów, Polska prowadziła bowiem działalność w Iraku, Libanie, Jordanii oraz Syrii. Podkreślał również, że Warszawa aktywnie angażowała się w stabilizowanie południowego sąsiedztwa UE. Rząd przeznaczył bowiem m.in. 10 mln euro na finansowanie wspólnie z partnerami z Grupy Wyszehradzkiej drugiej fazy projektu Zintegrowanego Zarządzania Granicami Libii. Władze Rzeczypospolitej podtrzymywały także wsparcie dla odbudowy, rekonstrukcji i demokratyzacji Iraku. Ponadto planowały intensyfikację dialogu politycznego i relacji gospodarczych z państwami Maghrebu i Egiptem, co miało dotyczyć również polityki migracyjnej oraz wymiany doświadczeń w zakresie zwalczania terroryzmu i radykalizmu.

Minister dostrzegał wagę współpracy gospodarczej z państwami Bliskiego Wschodu. Eksponował, że poprzez rozbudowaną sieć placówek władze RP udostępniają polskim firmom informacje na temat specyfiki poszczególnych rynków oraz ich uwarunkowań prawnych i finansowych. W regionie Afryki i Bliskiego Wschodu z takiej pomocy miało skorzystać w 2018 r. ponad 480 polskich firm. Podkreślał, że to właśnie inicjatywa powołania Polskiego Hubu Technologicznego skierowana była głównie na rynki Azji i Bliskiego Wschodu – w odpowiedzi na wyzwania stojące przed zaawansowanymi technologicznie firmami, przede wszystkim informatycznymi³⁸.

Informacja ministra spraw zagranicznych o kierunkach polskiej polityki zagranicznej w 2019 r. stanowiła w odniesieniu do Bliskiego Wschodu kompleksowy, rzeczowy i kompletny komunikat na temat faktycznego i projektowanego zaangażowania Polski w tej części świata, postrzegania wyzwań i zagrożeń, które są z nią związane, a także szans wynikających dla Polski ze współpracy z krajami Bliskiego Wschodu, zwłaszcza gospodarczej.

38 Tamże.

Minister Czaputowicz poświęcił w niej temu regionowi nadspodziewanie dużo miejsca, co nie powtórzyło się już w kolejnych informacjach MSZ.

Na potwierdzenie przedstawionej wyżej tezy warto przywołać dwa kolejne *exposé* ministrów spraw zagranicznych. Pierwsze wygłosił 13 kwietnia 2023 r. na forum Sejmu Zbigniew Rau z rządu Zjednoczonej Prawicy. Należy tu zwrócić uwagę na okoliczności, które eksponował, wskazując na priorytet, jakim dla władz RP stały się kwestie związane z sytuacją Ukrainy (co jednak nie stanowi wystarczającego wyjaśnienia, dlaczego wyzwania i szanse związane z Bliskim Wschodem zajęły w wizji ministra miejsce drugoplanowe). Zbigniew Rau zauważał, że środowisko międzynarodowe, w tym Polska, stanęło na początku trzeciej dekady XXI w. w obliczu wielu wyzwań, w tym pandemii COVID-19 oraz rosyjskiej agresji na Ukrainę z 24 lutego 2022 r., która w kolejnych miesiącach przekształcała się w pełnoskalową wojnę. Oba te wydarzenia miały wywrzeć ogromny wpływ na kształt, wymiar i priorytety polityki zagranicznej Rzeczypospolitej.

Minister Rau nie pominął co prawda całkowicie materii *stricte* bliskowschodniej, niemniej potraktował ją zdecydowanie drugorzędnie i nie docenił znaczenia tej części świata dla polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Wskazywał bowiem tylko, że Polska liczy na konstruktywną współpracę z rządem Izraela, prowadzoną w duchu poszanowania wielowiekowej wspólnej historii oraz wzajemnego zrozumienia i szacunku. Jak podkreślał, tylko szczerzy dialog równych sobie stron pozwoli rozwijać relacje bilateralne i rozwiązywać spory. Pozytywnie odniósł się przy tym do procesów normalizacji i zacieśniania stosunków między Izraelem i państwami arabskimi (tzw. porozumień abrahamowych, którym patronował prezydent USA Donald Trump)³⁹. Podobnie jak poprzednik podkreślał, że Polska tradycyjnie wspiera bliskowschodni proces pokojowy i pozostaje przy stanowisku, że tylko rozwiązanie dwupaństwowe zapewni trwałe i sprawiedliwe porozumienie między narodami izraelskim i palestyńskim. Ponadto eksponował, że władze RP jednoznacznie potępiają przemoc, akty terroru i wszelkie jednostronne działania mogące zaognić konflikt, a także wszelkie naruszenia prawa międzynarodowego:

39 A. Ur Rehman, *Causes behind the Abraham Accord and Its Consequences for the Peace Process in the Middle East*, „The Middle East Journal” 2020, vol. 2, No. 4, s. 73–83.

Polska równie stanowczo będzie sprzeciwiać się próbom zepchnięcia Izraela do morza, jak i próbom wypchnięcia Palestyńczyków z ich ziemi, na której żyją setki lat. Dlatego będziemy kontynuować wsparcie dla władz i mieszkańców Autonomii Palestyńskiej i będziemy reagować na wszelkie przejawy dyskryminacji i łamania prawa międzynarodowego i humanitarnego⁴⁰.

Co bardzo ważne, Zbigniew Rau dostrzegł korelację między rosyjską agresją na Ukrainę a relacjami Rzeczypospolitej z państwami Bliskiego Wschodu, zwłaszcza wobec potrzeby dywersyfikowania źródeł energii dla Polski. Wskazywał przy tym, że rząd będzie kontynuował intensyfikację współpracy z największym partnerem Warszawy w tym regionie – Arabią Saudyjską, wierząc, że jej rosnące zainteresowanie rozwojem relacji z państwami Europy Środkowej przyczyni się do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego Polski. Dodawał przy tym, że rozwój rodzimej infrastruktury gazowej pozwoli wykorzystać dynamicznie rosnący potencjał Kataru i Egiptu w procesie uniezależniania europejskiej energetyki od rosyjskiego gazu. Eksponował, że władze w Warszawie popierają inicjatywy regionalnej współpracy gazowej i wiążące się z nimi perspektywy rozwoju europejskiego sektora energetycznego, a także ich potencjał w łagodzeniu regionalnych konfliktów. Polska miała dążyć do tego, by współpraca w sektorze energetycznym umocniła relacje ekonomiczne i polityczne z państwami Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej.

Minister Rau dostrzegał ponadto zmiany, które zaszły w ostatniej dekadzie na obszarze MENA. Wskazywał na imponującą skalę transformacji państw Półwyspu Arabskiego, a także rozwój gospodarczy Egiptu – jednego z największych partnerów Polski w Afryce. Słusznie dostrzegał w tych przemianach ważną szansę dla dalszej geograficznej dywersyfikacji zagranicznych relacji handlowych Rzeczypospolitej, dla których fundament miały stanowić stabilizacja i walka z terroryzmem w regionie. Stąd też deklaracja ministra o zamiarze kontynuowania przez Polskę zaangażowania w międzynarodowe działania w tym zakresie. Ciekawe jest w tym kontekście

40 *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 r.*, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online], 13 IV 2023 [dostęp: 22 I 2025]: <<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2023-r>>.

zauważenie przez władze RP zachodzących na Bliskim Wschodzie zmian społecznych i akcentowanie przychylnego stosunku do transformacji obyczajowych w arabskich państwach Zatoki Perskiej, szczególnie tych, które wpłynęły na poprawę sytuacji kobiet⁴¹.

Brak szerszego odniesienia się do kwestii bliskowschodnich przez Zbigniewa Raua przypomina zatem raczej informację o kierunkach polityki zagranicznej RP z 2018 r. niż kompleksowe ujęcie w *exposé* z 2019. Warto jednak docenić, że minister dostrzegł znaczenie współpracy gospodarczej RP z państwami Bliskiego Wschodu w obszarze energetyki, zwłaszcza w kontekście pełnoskalowej wojny w Ukrainie, jak również że nie unikał oceny polityki Izraela ani poparcia dla rozwiązania dwupaństwowego w konflikcie izraelsko-palestyńskim⁴².

Ostatni akcent teoretyczny w materii wizji polityki zagranicznej stanowi *exposé* ministra Radosława Sikorskiego, który sprawuje urząd z ramienia rządu Koalicji Obywatelskiej, Polskiego Stronnictwa Ludowego i Polski 2050. Z jego przemówienia nie wynika, by Bliski Wschód stanowił ważny element polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. W porównaniu do swoich poprzedników dokonał jeszcze większej teoretycznej marginalizacji tego kierunku, a poruszone wybrane kwestie stanowiące największe wyzwania na 2023 i 2024 r. to jedynie ogólne, z których niewiele wynika.

Minister Sikorski w sposób schematyczny i generalny podkreślał zatem, że konflikty zbrojne toczące się nawet w regionach odległych geograficznie naruszają także polskie poczucie bezpieczeństwa:

[...] z najwyższym niepokojem śledzimy wydarzenia na Bliskim Wschodzie. Wojna Izraela z Hamasem niesie liczne dylematy moralne. Groźba rozlania się konfliktu zbrojnego jest realna, a w ślad za tym wid-

41 Tamże.

42 Warto w tym miejscu przynajmniej zwrócić uwagę na pewną problematyczność proponowanego i popieranego przez władze RP rozwiązania dwupaństwowego. W tej materii konieczna będzie pewna modyfikacja podejścia, ponieważ wojna z Hamasem w Strefie Gazy oraz brutalna polityka premiera Benjamina Netanjahu wobec Palestyńczyków, przy jednoczesnym permanentnym poparciu USA dla Izraela, niemal całkowicie zniweczyły szanse na rozwiązanie dwupaństwowe. Ponadto w czasie prezydentury Donalda Trumpa sama koncepcja *two-state solution* nie znajduje tak dużego poparcia, jak w okresie poprzednich administracji.

mo pogłębienia kryzysu humanitarnego, nowej fali uchodźców, blokady szlaków komunikacyjnych czy działań terrorystycznych. Uznajemy prawo Izraela do samoobrony z poszanowaniem międzynarodowego prawa humanitarnego. Potępiamy atak Hamasu z 7 października 2023 roku i łączymy się w bólu z rodzinami wszystkich ofiar oraz zakładników wciąż przetrzymywanych przez terrorystów. Jednocześnie chcielibyśmy wiedzieć, czy Izrael przewiduje możliwość współżycia z państwem palestyńskim, które Polska uznaje, a jeśli nie – to jakie ma plany wobec pięciu milionów Palestyńczyków, których życie kontroluje?⁴³

Minister stwierdzał, że Polska potępiła niedopuszczalny atak Izraela na bezbronny konwój humanitarny organizacji World Central Kitchen, w wyniku którego zginął Polak Damian Soból. Podkreślał przy tym, że samoobrona w słusznej sprawie nie zwalnia z odpowiedzialności za łamanie prawa wojennego. Polska przyjęła do wiadomości przeprosiny rządu Izraela, ale zgodnie ze słowami ministra domagała się, by do takich zdarzeń nie doszło więcej ani wobec zagranicznych wolontariuszy, ani wobec palestyńskich cywilów.

Do kwestii bliskowschodnich Radosław Sikorski odniósł się jeszcze tylko raz, w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę. Zauważył, że wojna w Ukrainie i kryzys na Bliskim Wschodzie wpływają na sytuację całego świata, aczkolwiek podkreślał przy tym, że państwa Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej, choć odczuwają negatywne skutki rosyjskiej napaści na Ukrainę, zwłaszcza niedobory żywności, nie zawsze podzielają polską ocenę przyczyn tej agresji, co często wynika z historycznych doświadczeń kolonizacji i zdominowania przez państwa Zachodu. Tym samym, jak zaznaczał Sikorski, zadaniem polskiej dyplomacji jest zapobieganie szkodliwym formom współpracy z agresorem, jak omijanie międzynarodowych sankcji czy dostarczanie Rosji sprzętu wojskowego⁴⁴.

Exposé cechuje się zatem niemal całkowitym ignorowaniem i lekceważeniem problematyki bliskowschodniej jako ważnego kierunku

43 *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2024 roku*, [Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa] 25 IV 2024, s. 15–16: <<https://www.gov.pl/attachment/8baed2ec-c4b7-41a4-b43d-e5b20cf86b76>> [dostęp: 22 I 2025].

44 Tamże.

dla interesów i celów polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Stosunek ministra Sikorskiego do tej części świata wskazuje na brak konkretnej długoterminowej koncepcji, brak wycucia geopolitycznego i strategicznego podejścia do Bliskiego Wschodu. To raczej wpisywanie go w inne wyzwania dla polskiej polityki zagranicznej, m.in. w kontekst wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Wystąpienie Radosława Sikorskiego doskonale potwierdza tezę, że w polityce zagranicznej Rzeczypospolitej brakuje szerokiej wizji i strategii wobec Bliskiego Wschodu, a wszelkie reakcje i działania wobec tego obszaru mają charakter jedynie odpowiedzi *ad hoc* na pojawiające się wyzwania i zagrożenia. Tym samym należy stwierdzić, że na przełomie drugiej i trzeciej dekady XXI w., ale również wcześniej, rola i znaczenie Bliskiego Wschodu w strategii bezpieczeństwa III RP nie były określane adekwatnie do wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa.

Wnioski – między teorią a praktyką w budowaniu strategii polityki bliskowschodniej RP

Reasumując kwestie związane z polityką Rzeczypospolitej wobec Bliskiego Wschodu oraz potencjalną strategią odnośnie do tego regionu, należy stwierdzić, że hipoteza postawiona we wstępie została zweryfikowana pozytywnie. Przeprowadzona analiza potwierdza, że w okresie pozimnowojennym władzom RP bez względu na barwy partyjne nie udało się wypracować koherentnej długoterminowej strategii wobec Bliskiego Wschodu. Co więcej, poszczególne ekipy rządzące nie podejmowały nawet takiej próby i nie myślano o tym obszarze jako strategicznym dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski.

Bliski Wschód konsekwentnie postrzegany był przez elity władzy RP jako region o niewielkim znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa i jego rozwoju gospodarczego, a tym samym jako jeden z wielu pozaeuropejskich obszarów wpisywał się w szeroką strategię bezpieczeństwa. Wobec ogromnych wyzwań i zagrożeń płynących z Bliskiego Wschodu, ale również ogromnych szans na lokowanie tam inwestycji przez Polskę i polskich przedsiębiorców, pogłębianie kooperacji w sferze energetycznej, handlowej czy nowoczesnych technologii należy to traktować jako błąd strategiczny państwa polskiego.

Władze Rzeczypospolitej na poszczególne wyzwania i kryzysy bliskowschodnie reagowały zatem *ad hoc*, częstokroć zresztą popełniając błędy, jak w 2003 r., gdy Warszawa bezrefleksyjnie wzięła udział w agresji zbrojnej na Irak, czy w 2019, gdy z inicjatywy USA zorganizowana została konferencja warszawska, do udziału w której nie zaproszono przedstawicieli władz Iranu ani Turcji, a dyskutowano o pokoju i bezpieczeństwie na Bliskim Wschodzie. Nie przynosiło to wszystko Polsce żadnych korzyści politycznych ani ekonomicznych.

Zarówno na podstawie strategii bezpieczeństwa RP, jak i poszczególnych informacji ministrów spraw zagranicznych na temat polityki zagranicznej państwa można stwierdzić, że polityka bliskowschodnia była częstokroć wpisywana i wiązana z szerszymi, a nawet ważniejszymi dla Polski kierunkami i jedynie w tym kontekście odczytywana. Tak właśnie było w przypadku kolejnych fal i odsłon kryzysu uchodźczo-migracyjnego, który wpisywano w szerszy kontekst relacji Polski z Unią Europejską i konieczność przyjmowania migrantów z Bliskiego Wschodu rozlokowywanych w państwach UE. Tak samo z wojną w Ukrainie i niejednoznacznym podejściem państw Bliskiego Wschodu do potępienia czy niewspierania Rosji jako agresora.

Jest zrozumiałe, że Bliski Wschód nie stanowił i wciąż nie stanowi priorytetowego kierunku w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Polski, co wynika z jej geopolitycznego położenia i zagrożeń w bezpośrednim otoczeniu. Niemniej jednak władze Rzeczypospolitej nie mogą zapominać czy nie dostrzegać, że wydarzenia, kryzysy, konflikty i wojny, które mają miejsce na Bliskim Wschodzie, pozostają odległe tylko geograficznie i tylko pozornie nie mają znaczenia dla Polski oraz jej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Bliski Wschód to bowiem region krzyżowania się tak wielowymiarowych globalnych interesów i tak dynamicznie zmieniający się, że aspirująca do roli mocarstwa regionalnego Polska nie może pozostawać obojętna ani nawet neutralna wobec sytuacji w tej części globu i reagować tylko *ad hoc* czy uzależniać swoich reakcji od priorytetów na innych kierunkach polityki zagranicznej, w tym bezrefleksyjnej proamerykańskości.

W wymiarze politycznym i gospodarczym Bliski Wschód powinien być coraz bliższy elitom sprawującym władzę w Polsce, a w ślad za tym należałoby opracować strategię polityki bliskowschodniej RP jako dokument

określający długofalowe priorytety działań i zaangażowania w tej części świata oraz cele i interesy RP, a także narzędzia służące ich realizacji. Władze Rzeczypospolitej powinny zacząć dostrzegać tam nie tylko źródło zagrożeń, jak niekontrolowana migracja czy dżihadyzm, ale również, a może przede wszystkim, przestrzeń do wielowymiarowych inwestycji oraz współpracy gospodarczej i handlowej, zwłaszcza eksportu flagowych polskich towarów na zdecydowanie większą skalę.

Bibliografia

- Álvarez-Ossorio I., García L. R., *The Foreign Policy of Qatar: From a Mediating Role to an Active One*, „Revista española de ciencia política” 2021, n° 56.
- Blanchard Ch. M., *Syria: Conflict Resurgence*, „Congressional Research Service” [online], 5 XII 2024 [dostęp: 27 XII 2024]: <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN12467>>.
- Blanchard Ch. M., *Yemen: Conflict, Red Sea Attacks, and U.S. Policy*, „Congressional Research Service” [online], 24 X 2024 [dostęp: 27 XII 2024]: <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12581>>.
- Cafiero G., *A Year Ago, Beijing Brokered an Iran-Saudi Deal. How Does Détente Look Today?*, „Atlantic Council” [online], 6 III 2024 [dostęp: 11 I 2025]: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-saudi-arabia-china-deal-one-year/>>.
- Gause F. G. III, *Al-Qaeda, Salafi Jihadism and American Policy in the Greater Middle East*, „South Central Review” 2023, vol. 40, No. 2–3.
- Ghanem H., *The Arab Spring Five Years Later. Toward Greater Inclusiveness*, Brookings Institution Press, Washington 2016.
- Han J., Hakimian H., *The Regional Security Complex in the Persian Gulf: Contours of Iran's GCC Policy*, „Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies” 2019, vol. 13 (4).
- Harkavy R., *Strategic Geography and the Greater Middle East*, „Naval War College Review” 2001, vol. 54, No. 4.
- Hatahet S., *Syria's Post-Assad Honeymoon is Over. Now the Hard Work of State-Building Begins*, „Atlantic Council” [online], 23 I 2025 [dostęp: 25 I 2025]: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/syrias-post-assad-honeymoon-is-over-now-the-hard-work-of-state-building-begins/>>.
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 roku, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online], 21 III 2018 [dostęp: 22 I 2025]: <<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/expose-2018>>.
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2019 roku, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online], 14 III 2019 [dostęp: 22 I 2025]: <<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2019-roku>>.

- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 r.*, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online], 13 IV 2023 [dostęp: 22 I 2025]: <<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2023-r>>.
- Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2024 roku*, [Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa], 25 IV 2024: <<https://www.gov.pl/attachment/8baed2ec-c4b7-41a4-b43d-e5b20cf86b76>> [dostęp: 22 I 2025].
- Issa A., *The Fragmented Middle East: Persistent Insecurity, Rising Instability*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2021, nr 3 (44).
- Kamrava M., *Chronic Insecurity in the Middle East: Causes and Consequences*, „Arab Center Washington DC” [online], 1 VI 2019 [dostęp: 27 I 2025]: <<https://arabcenterdc.org/resource/chronic-insecurity-in-the-middle-east-causes-and-consequences/>>.
- Knapp M. G., *The Concept and Practice of Jihad in Islam*, „Parameters” 2003, vol. 33, No. 1.
- Mills C., *What is the Status of Iran's Nuclear Programme and the JCPOA?*, House of Commons Library, 8 X 2024: <<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9870/CBP-9870.pdf>> [dostęp: 27 I 2025].
- Moghadam A., Wyss M., *The Political Power of Proxies. Why Nonstate Actors Use Local Surrogates*, „International Security” 2020, vol. 44, No. 4.
- Pitney Th., *Poland and the Ukraine War: A Geopolitical Analysis*, School for International Training, Geneva 2023 (Independent Study Project (ISP) Collection, 3636): <https://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4660&context=isp_collection> [dostęp: 29 I 2025].
- Plączek J., *Propozycja nowej strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, „Przegląd Geopolityczny” 2023, nr 44.
- Redbird B., Harbridge-Yong L., Mersey R. D., *The Social and Political Impact of the COVID-19 Pandemic: An Introduction*, „RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences” 2022, vol. 8, No. 8.
- Rekomendacje do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, 4 VII 2024: <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/REKOMENDACJE_SBNRP_4_lipca_2024.pdf> [dostęp: 15 I 2025].
- Sasnal P., *Exodus z Syrii. Migranci i uchodźcy z Bliskiego Wschodu*, „Rocznik Strategiczny 2015/16” 2016, t. 21.
- Silove N., *The Pivot before the Pivot: U.S. Strategy to Preserve the Power Balance in Asia*, „International Security” 2016, vol. 40, No. 4.
- Sobczak J., *Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Cybersecurity and Law” 2020, vol. 4 (2).
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014*, Warszawa 2014: <<https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf>> [dostęp: 27 XII 2024].
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*, Warszawa 2020: <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf> [dostęp: 28 XII 2024].

- Ur Rehman A., *Causes behind the Abraham Accord and Its Consequences for the Peace Process in the Middle East*, „The Middle East Journal” 2020, vol. 2, No. 4.
- Warsaw Conference: Objectives and Implications*, Arab Center for Research and Political Studies, Doha, 19 II 2019: <<https://www.dohainstitute.org/en/Lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/Warsaw-Conference.pdf>> [dostęp: 28 XII 2024].
- Wejksznier A., *Państwo Islamskie. Narodziny nowego kalifatu?*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa 2016.
- Zanotti J., Sharp J. M., *Israel and Hamas Conflict in Brief: Overview, U.S. Policy, and Options for Congress*, „Congressional Research Service”, 4 X 2024: <<https://sgp.fas.org/crs/mideast/R47828.pdf>> [dostęp: 27 XII 2024].
- Zdanowski J., *Bliski Wschód 2011: bunt czy rewolucja?*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2011.
- Zyguła A., *Poland in the Face of the 2015 Migration Crisis*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2022, R. 20, z. 2.